

B OEKEN

[B] WOMANIZER VAN NATURE. HET VERBORGEN LEVEN VAN PIETER GEYL

In oktober 1940 werd de Utrechtse historicus Pieter Geyl, bekend pleitbezorger van de Groot-Nederlandse gedachte, door de Duitsers opgepakt en met een groot aantal andere bekende Nederlanders als gijzelaar naar het concentratiekamp Buchenwald afgevoerd. Geyl zal zich er niet over verbaasd hebben. Na een correspondentschap voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in Londen en een hoogleraarschap Dutch Studies aan University College, ook in Londen, was hij begin 1936 hoogleraar Algemene en Vaderlandse geschiedenis geworden en had hij zich ontpopt als een vasthoudende criticus van het nationaalsocialisme. Door hem op te pakken gaven de Duitsers een duidelijk signaal af. In Buchenwald zaten de gijzelaars ruim een jaar, in november 1941 werden ze overgebracht naar het grootseminarie in Haaren (Noord-Brabant) en een halfjaar later naar het nabijgelegen kleinseminarie Beekvliet in Sint-Michiëlsgestel. Uiteindelijk kwam Geyl in februari 1944 vrij. Van het weer oppakken van zijn universitaire werk was evenwel geen sprake. De Duitse autoriteiten hadden hem ontslagen en de Utrechtse universiteit, hoewel niet gesloten, draaide op minder dan halve kracht.

Net als zovele Nederlandse geleerden heeft Geyl in de periode van ambtelijke inactiviteit bepaald niet stilgezeten. Hij begon weer te dichten, schreef een detective, verzamelde materiaal voor een boek over Napoleon én maakte een begin met het schrijven van zijn memoires — kennelijk vanuit een behoefte om zich rekenschap te geven van de tot dan afgelegde weg. Hoewel hij zijn paperassen niet tot zijn beschikking had, schetst hij gedetailleerd en openhartig zijn levensloop, zowel op persoonlijk als op academisch vlak. Oordelen over zichzelf en over anderen ging hij daarbij niet uit de weg en het was dan ook begrijpelijk dat na zijn dood eind 1966 deze levensherinneringen niet meteen openbaar gemaakt werden — er leefden nog te veel mensen die daardoor gekwetst of geschaad zouden kunnen worden. Inmiddels is echter meer dan veertig jaar verlopen en mag men aannemen dat publicatie niet meer zo pijnlijk is. Drie van huis uit Utrechtse historici hebben dan ook voor een fraaie uitgave van die herinneringen gezorgd, compleet met annotatie, toelichting en illustratiemateriaal. Ze hebben goed werk geleverd en Geyl, ijdel als hij was, zou er zeker content over zijn geweest. Hij wordt ook wel erg gespaard. Dat Geyl zich in zijn autobiografie wel eens netter en gematigder voordeed dan hij in werkelijkheid was — bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag of België opgedeeld moest

worden of niet — blijft keurig in het midden. Ook de zwakke punten in zijn werk worden niet erg naar voren gehaald. Toch heeft de Nijmeegse historicus L.J. Rogier er al in het levensbericht van Geyl dat hij in 1967 in de Koninklijke Akademie uitsprak, op gewezen dat Geyl niet het vermogen bezat zijn grote kritische gaven om te zetten in constructieve denkbeelden – zijn magnum opus *Geschiedenis van de Nederlandse Stam* is immers een eclatante mislukking geworden, gebaseerd als zij is op een onberedeneerd gelijkstellen van taalgemeenschap en natie.

Hoewel er na Geyls dood een embargo op de autobiografie lag, was het niet zo dat niemand haar heeft ingezien. De Nijmeegse historicus L.J. Rogier heeft er voor het levensbericht van Geyl in 1967 ruim gebruik van gemaakt. Ook de Leuvense historicus Jo Tollebeek heeft het typoscript mogen inzien voor zijn proefschrift *De toga van Fruin*. Echte verrassingen zal de geïnformeerde lezer dan ook niet tegenkomen. Geyls propaganda voor de Vlaamse zaak, zijn betrokkenheid bij de onthulling van het plagiaat van Colenbrander (in een artikel over Willem van Oranje in *De Gids* zou Colenbrander zich geheel gebaseerd hebben op Henri Pirenne) en de moeizame benoemingsgeschiedenis in Utrecht waren al eerder uit de doeken gedaan. Toch vervelen de herinneringen geen moment. Geyl is een onderhoudende schrijver en vooral een meester in de persoonsbeschrijving.

Treffend is het portret van zijn confrater en vriend F.C. Gerretson, met zijn loszittende kunstgebit en zijn merkwaardige opvattingen over de bijdragen van een promotor aan het werk van promovendi, maar daarnaast zijn er mooie vignettes van een verwaten historicus als N. Japikse, een moeilijke vriend als de dichter P.N. van Eyck en een opgeblazen minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen als J.R. Slotemaker de Bruïne. Alleen het portret dat Geyl van zichzelf geeft, bevat weinig onverwachte elementen. Zijn eigendunk, zijn ijdelheid en zijn eeuwige gelijk zullen de lezer bekend voorkomen. Uit alles is duidelijk dat Geyl het heel goed met zichzelf getroffen had.

Op één punt brengt deze publicatie wel iets nieuws, namelijk waar het gaat om Geyls talrijke buitenechtelijke relaties. Dit deel van zijn leven is tot nu toe grotendeels verborgen gebleven. Met zijn artistieke puntbaardje en zijn dandyachtige voorkomen moet Geyl een grote charmeur zijn geweest, al vond hij zichzelf wat “links” en onhandig. In ieder geval, hij heeft nooit zonder vriendinnen gezeten. Hij was weliswaar netjes getrouwd met een medestudente, bij wie hij ook twee kinderen kreeg, maar al vroeg moet zij geestelijk al zo labiel en onvoorspelbaar zijn gebleken dat van een volwaardig huwelijk geen sprake kon zijn. Dat is op zichzelf natuurlijk geen excuus om vreemd te gaan, maar Geyl had helemaal

geen behoefte aan excuses, hij was een womanizer van nature. De autobiografie bevat namelijk ook aanwijzingen dat hij ermee doorgedaan is nadat zijn eerste vrouw overleden en hijzelf hertrouwd was met de veel stabielere Lien (de verpleegster van zijn eerste vrouw). Nu zou dat alles nog tot daaraan toe zijn geweest als er in die verhoudingen ook sprake was geweest van echte liefde, maar daar is in Geyls omgang met bijvoorbeeld de vrouw van zijn beste vriend, met een actrice uit een van zijn toneelstukken of met zijn huishoudster in Londen weinig van te merken. Het ging hem om het spel, om het gezelschap missschien, maar niet om de liefde. Onthullend is een passage waarin hij de ene vrouw, Nellie, vertelt over een eerdere ontmoeting met een ander, Truus. “Nellie vroeg nu of ik bij die ontmoeting heus ... En toen ik daarop, *zeker wel met het triomfantelijke lachje dat de man bij zulke gelegenheden moeilijk bedwingen kan*, te kennen gaf van ja, inderdaad, barstte zij in snikken uit. Hoe kón ik! Wat wás ik oppervlakkig!” (p. 109, cursivering kvb). Zo ging ging dat en zo beschrijft Geyl het ook — ongegeneerd en openhartig en volkomen vanuit zichzelf redenerend. Geyl als egotist.

De drie bezorgers van deze autobiografie proberen er nog een mooie draai aan te geven. In het nawoord, dat grotendeels een overzicht is van Geyls leven na 1940, merken zij op dat in Geyls vrijmoedige levensherinneringen elk christelijk residu ontbreekt. “Geyl schreef als was hij een representant van de antieke wereld, gespeend van klassiek christelijke

noties als zondebesef, wroeging en de noodzakelijke (valse) bescheidenheid, zo gebruikelijk en broodnodig in Nederland, waar iedere kop boven het maaiveld werd afgehakt” (p. 388).

Afgezien van de afgezaagde boutade over het maaiveld is dit wel heel erg makkelijk gedacht. Liever constateer ik bij Geyl — in de lijn van Rogier — een op den duur storend gebrek aan diepgang, een weigering om te erkennen dat common sense niet voldoende is om werkelijk in het verleden door te dringen. Wat liefde is in de relatie met vrouwen is belangeloze interesse in de omgang met het verleden en van beide was Geyl verstoken. Het kan zijn dat dit alles een pantser was dat de jonge Geyl nodig had om zich te beschermen tegen de verwarring die het geestelijk ontsporen van zijn vader met zich meebracht, maar het effect is er niet minder om. Van de drie grote historici die Nederland in de twintigste eeuw heeft gekend (Johan Huizinga, Jan Romein en Geyl) was Geyl verreweg de oppervlakkigste. Deze autobiografie bevestigt dat nog eens – op soms verrassende wijze.

KLAAS VAN BERKEL

PIETER GEYL, *Ik die zo weinig in mijn verleden leef*.
Autobiografie 1887-1940, Wereldbibliotheek, Amsterdam,
2009, 483 p. Bezorgd en toegelicht door WIM BERKELAAR,
LEEN DORSMAN & PIETER VAN HEES.

Pieter Geyl (1887-1966),
Foto AMVC-Letterenhuis, Antwerpen.